

SAMUDARIPENUL (HOLOCAUSTUL) RROMILOR ÎN ROMÂNIA

Petre Petcuț

Motto: „Nu se ucide decât în numele lui Dumnezeu și al soșiilor sale”
Emil Cioran

Holocaustul a devenit o suferință abstractă. Ca altădată „ciuma brună”, se dezvoltă o alianță de complicități, a cărei preocupare este scrierea unei istorii disculpatoare, pentru a șterge urmele celei mai barbare atrocități a modernității umanității. În Estul Europei și Balcani, singurătatea neștiută a memoriei și istoriei victimelor este pusă pe seama câtorva psihopați, pentru a dezvinovăți astfel un întreg sistem social și pentru a nu incrimina iresponsabilitatea celor ce au subscris, prin tăcere și indiferență. Preluând prerogativele divinității, impunitatea statului criminal conservă esența nocivă a mentalităților ce au detonat Shoah-ul și Samudaripenul, perpetuând cultura milenară a genocidului european. În România, o cercetare curajoasă din toamna anului 2003, efectuată de organizația neguvernamentală Centrul pentru Politici Publice, este edificatoare pentru demonstrarea perpetuării alienării etice a societății românești și a necesității refondării conștiinței individuale și memoriei colective: doar 26% dintre respondenți sunt de acord că autoritățile române au participat la exterminarea evreilor, 49% preferă non răspunsul, iar 25%, consideră că statul român nu a fost implicat. Între aceștia, 36% consideră că suferința poporului evreu este o pedeapsă de la Dumnezeu, 27% că evreii exagerează persecuțiile la care au fost supuși, iar 35% preferă non răspunsul. Similar, în ceea ce-i privește pe rromi, doar 7% dintre respondenți ar accepta rromi în propria familie, 36% consideră că rromii ar trebui să fie forțați să trăiască separat de restul societății, 31% că trebuie să existe localuri și magazine în care accesul rromilor să nu fie permis, 48% că statul ar trebui să ia măsuri pentru a opri creșterea numărului de rromi. Similar, 25% dintre respondenți consideră că autoritățile române

nu au participat la exterminarea rromilor, iar 53% preferă non răspunsul. Ca un paradox al incoerenței, 95% dintre respondenți consideră că pentru crimă ar trebui aplicată pedeapsa cu moartea.

Analiza Samudaripenului ne impune câteva distincții și similitudini preliminare comparativ cu Shoahul:

- exterminarea în lagărele din Est și Balcani nu a avut dimensiunile Auschwitzului, dar s-a organizat pe aceleași baze ideologice, planuri birocratice, metode industriale și calificative rasiale;

- se impune recunoașterea unicității Shoah-ului, în raport cu Samudaripen-ul deoarece are în vedere „soluția finală”, explicit antievreiască, și nu pune în termeni negaționiști tragicul destin comun, numărul victimelor (de ordinul milioanele, în cazul evreilor, și al sutelor de mii, în cazul rromilor);

- *holocaustul* nu a fost un accident al istoriei, emergența acestuia fiind vizibilă în politicile genocidale împotriva evreilor, în multe țări ale Europei, în aceeași cheie a excluderii economice aplicată și rromilor;

- *samudaripen-ul*, cel puțin în cazul României, trebuie să includă și responsabilitatea acesteia față de faptul că aici rromii au suportat cea mai lungă sclavie din istoria omenirii (471 ani, între 1385 - 1856).

II

„Țigani nomazi și seminomazi să fie internați în lagărele de muncă forțată. Acolo să li se schimbe hainele, să fie rași, tunși și sterilizați. Cu prima generație am scăpa de ei. Cei stabili vor fi sterilizați la domiciliu, pentru ca în cursul unei generații să fie curățit locul și de ei”¹, declara în 1941 Gh. Făcăoaru, unul din coordonatorii școlii de eugenie rasială, reflectând asupra familiei și statutului biopolitic român.

În aceeași notă, Ion Antonescu declara la o ședință a Consiliului de Miniștrii următoarele: „Dacă nu profităm de situația care se prezintă azi pe plan internațional și european, pentru a purifica Neamul Românesc, scăpăm

¹ Gh. Făcăoaru, *Câteva date în jurul familiei și statutului biopolitic*, București, 1941, p. 17 apud V. Achim, *Țigani în istoria României*, București: Ed. Enciclopedică, 1998, p. 135

ultima ocazie pe care istoria ne-o pune la dispoziție. Și eu nu vreau s-o scap, pentru că dacă aş scăpa-o, desigur că generațiile viitoare mă vor blama”².

O legislație anti-evreiască fusese adoptată în 1938 de guvernul Goga - Cuza, fără a fi abrogată de guvernările ulterioare. Ea nu făcea însă referire directă la rromi.

Prin Ordinul nr.19862 din 19.XI.1940³, Ministerul Afacerilor Interne, la recomandarea Ministerului Sănătății, interzice rromilor ursari de a mai plimba urșii prin sate și prin orașe și a da spectacole cu ei, pe motivul că transmit tifos. Autorizațiile pe care le dețineau în acest sens le sunt retrase. Ceilalți nomazi sunt obligați ca pe timpul iernii să rămână la „marginea comunelor indemne de tifos exantematic”⁴. Executarea acestui ordin se va face cu sprijinul jandarmeriei.

Numărul mare de rromi de la periferia Bucureștilor și a altor orașe ca Pitești, Ploiești și Târgoviște era considerat drept o problemă economică și socială ce trebuia rezolvată urgent⁵. Deportarea rromilor în Transnistria a fost motivată de Mareșalul Antonescu la procesul său, în 15 mai 1946, ca urmare a presiunilor populației care, în urma jafurilor și a omorurilor ce se petreceau în timpul camuflajelor, cereau împușcarea acestora iar lipsa brațelor de muncă în Transnistria a fost determinantă pentru trimiterea lor acolo⁶.

Deportarea s-a făcut în baza unui recensământ din data de 25 mai 1942, efectuat prin organele poliției și jandarmeriei, care a clasificat rromii propuși pentru deportare în două mari categorii: 1) rromi

² *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștrii. Guvernarea Ion Antonescu*. Vol. V (oct. 1941 – ian. 1942), ediție de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă și Maria Ignat, Arhivele Naționale Istorice Centrale, București, 2001, p. 8

³ *Arhivele Statului București, Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dos. 95/1940, f. 459

⁴ *Ibidem*, f. 412-416

⁵ *Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștrii, Cabinetul Militar*, dos. 484/1941, f. 53-54, copie stenogramă

⁶ *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*. Ediție prefăcută și îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă, vol. II, Ed. Saeculum I.O., Ed. Europa Nova, București, 1998, p. 176

„nomazi” (căldărari, lingurari) și 2) rromi „stabili” care nu aveau mijloace de existență sau ocupații precise ori care făcuseră pușcărie⁷.

Rromii nomazi au fost primii atinși de persecuții, prin Ordinul nr.70S/1942 al Președinției Consiliului de Miniștri, ordonându-se deportarea lor în Transnistria, fără nici o excepție, începând cu 1 iunie 1942. Numărul și identitatea acestora vor rămâne pentru totdeauna necunoscute, o mare parte fiind executați imediat. La 21 septembrie 1942 toți rromii nomazi „fără excepție, fuseseră evacuați în Transnistria”⁸, inclusiv cei mobilizabili și familiile celor concentrați.

Dintre rromii sedentari, primii propuși pentru evacuare au fost un număr de 12.497, „foști condamnați și periculoși ordinii publice”⁹. Evacuarea s-a făcut între 12 și 20 septembrie 1942, numărul lor fiind de 13.176, mai mare decât cel propus inițial.

Într-un memoriu din 21 decembrie 1942, către Inspectoratul General al Jandarmeriei, colonelul Sandu Z. Moldoveanu, ofițer controlor din zona Covaliova, Androtefca-Varușine, județul Berezovca, raporta următoarea stare de lucruri în privința rromilor nenomazi deportați acolo: 2.171 rromi aparțineau „unuia din elementele armatei”, 57 rromi erau „invalidi din actualul război și din războiul din 1916-1918”, 204 rromi reprezentau „familiile celor mobilizați sau concentrați”, 856 rromi erau „părinți (tata și mama) care au copii pe front sau concentrați”; 174 femei erau „concubinele cu copii ai celor mobilizați sau concentrați”; 44 persoane erau „români evacuați, fiind considerați țigani” iar 552 rromi cereau repatrierea pe motive „demne de luat în seamă”¹⁰.

Radu Lecca, împluternicitul guvernului antonescian pentru problemele minorităților, declara, într-o notă¹¹, că cei 20.000 de rromi evacuați în comuna Covaliova au avut soarta următoare: „11.500, ridicați și împușcați

⁷ *Arhivele Statului București, Inspectoratul Regional de Jandarmi*, dos. 258/1942, f. 6

⁸ *Arhivele MAPN, fond Marele Stat Major – Secția I Organizare- Mobilizare*, dos. 2695/1942, f. 276

⁹ *Arhivele Statului București, Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dos. 126/1942, f. 32

¹⁰ *Ibidem*, dos. 43/1943, f. 47

¹¹ *D.C.F.R.J.*, vol. V, p. 541

la gara Trihața (în 24 decembrie 1942), 7.000 morți de exantimaticus; 1.500 întorși în țară”.

Aceste persoane ajunseseră să fie deportate pentru că o parte din posturile de jandarmi și poliție din orașe „nu au făcut o triere a țiganilor, conform dispozițiilor din ordinul Ministerului Afacerilor Interne nr.2383 cab. V din 21 iulie 1942, ci au ridicat și evacuat pe cine le-a ieșit în cale și au urmărit numai de a avea numărul de țigani pe care îl raportaseră că intră în categoria ordinului sus citat, fără de a controla dacă aceștia sunt aceia care trebuie evacuați, căci numai așa se explică numărul așa de mare a celor evacuați prin abuz sau prin neglijență și se impune de a se lua severe măsuri contra celor vinovați”¹².

La 11 august, inspectorul general scria ministrului de interne că deportarea rromilor nomazi, decretată la 1 mai, era aproape terminată, prin faptul că 84% dintre ei ajunseseră în Transnistria. După un studiu, în vara anului 1942 au fost deportați 11.440 de nomazi, între care 2.352 bărbați, 2.365 femei și 6.714 copii. Urmare a ordinului dat de Alexianu, guvernatorul Transnistriei, la 29 iunie 1942, nomazii au fost jefuiți, confiscându-se mii de cai și căruțe, inclusiv bunurile și aurul. Au urmat rromii sedentari, a căror evacuare a început la 12 septembrie 1942, nu înainte ca bunurile acestora să fie luate prin Comisiile de Românzare. În opt zile, 30.176 de rromi au fost plasați în Transnistria. Alți 18.260 de rromi recenzați pentru următorul transport ar fi trebuit să sosească în primăvara anului 1943, dar neașteptata înaintare a frontului a zădărnicit acest plan. Rromii au fost trimiși în județele Oceanov, Golta, Berezovka și Balta. Numai în zonele Katurga, Karanika și Kovaliovka numărul celor deportați se ridică la 13.000. Decesul prin ger și inaniție¹³ nu era rar, distribuția de alimente fiind insuficientă cu toate că recoltele din Transnistria ar fi fost îndestulătoare¹⁴.

„Datorită acestei stări de lucruri la iarnă vor muri de frig și subalimentare, cum au murit și în iarna trecută, rămânând ca la

¹² *Arhivele Statului București, Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos. 43/1943, f. 48*

¹³ *Idem, dos. 130/1942, f. 123*

¹⁴ *Idem, dos. 130/1943, f. 439*

primăvara viitoare problema țiganilor să dispară odată cu dispariția lor”¹⁵.

Tifosul i-a atins pe mii de deportați. Unii au murit de frig, fiind slab îmbrăcați sau goi, alții transferați peste Nistru, unde erau lichidați de germani. Un decret-lege din 22 septembrie 1942 a prevăzut condamnarea la moarte a celor ce s-ar fi întors fraudulos din Transnistria și la muncă silnică, de la 5 la 25 de ani, a celor ce le-ar fi înlesnit înapoierea, a instigatorilor, a complicilor și a tăinuitorilor¹⁶.

Ca urmare a retragerii armatelor germane și române spre vest, în martie 1944, Președinția Consiliului de Miniștri încearcă evacuarea din Transnistria a „cetățenilor români fără deosebire de origine”, situație în care Subinspectoratul de Jandarmi Odessa raportează existența a 9.916 evrei și 12.083 țigani¹⁷. Restul erau morți sau reveniseră în țară.

În aprilie 1945, când cetățenii români aflați pe teritoriul U.R.S.S. au fost oficial transferați în țară, cu prilejul tabelelor întocmite de autoritățile sovietice, s-a considerat că unii dintre aceștia fugiseră în România, decedaseră ori rămăseseră în Uniunea Sovietică¹⁸. Numărul celor deportați este încă necunoscut, variind între 25.000 până la 300.000 de rromi¹⁹. Documente disparate vorbesc de reîntoarcerea în țară a 6.000 de copii rromi orfani. Comisia română pentru victimele Holocaustului a declarat 36.000 de morți, dar alte estimări propun o cifră mult mai mare. În anii '70, 36.000 de supraviețuitori au depus cereri de despăgubire, fără ca statul român să recunoască oficial deportarea²⁰.

III

¹⁵ *Idem*, dos. 84/1943, f. 176

¹⁶ Monitorul Oficial nr. 221 din 22.IX.1942

¹⁷ *Arhivele Statului București, Inspectoratul General al Jandarmeriei*, dos. 37/1944, f. 310

¹⁸ *Deportarea rromilor în Transnistria. De la Auschwitz la Bug*. Antologie și prefață de Vasile Ionescu, București: Aven Amentza, 2000, p. 60, apud Dumitru Șandru, *Deportarea țiganilor în Transnistria*, în *Arhivele totalitarismului*, vol. XVII, nr. 4/1997

¹⁹ *Idem*, p. 40, apud Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, Ed. Hasefer, 1998

²⁰ *Idem*, p. 28

Spaima că ororile trecutului se vor întoarce este încă vie în mentalul supraviețuitorilor Holocaustului. Strategiile de apărare dezvoltate, de la renegarea (ștergerea) identității stigmatizate până la stilul defensiv și adaptativ, semnaleză o nevroză ce a presupus îndepărtarea de sine, refugiul în uitare ca mijloc de salvare individuală și marginalizare a amintirilor dureroase. Cea mai mare parte a acestora încă evită să se recenzeze ca aparținând minorității rromice, păstrând tăcerea asupra celor întâmplate sau ducând-o în mormânt.

Pentru noi, generația post – Holocaust, reactualizarea și transmiterea traumei s-a manifestat, pentru cei mai mulți, prin asumarea și încercarea de a remedia experiențele traumatice ale părinților. Pentru ambele categorii, caracterul distructiv al conflictului dintre stima și stigma de sine, ca proiecții ale relației cu societatea, a presupus cantonarea într-un infern emoțional, în care individul traversează, pe rând, ura de sine, contopirea cu cultura stigmatizatoare, rasismul etnic etc.

După 1990, accesarea rromilor la reprezentare publică și cercetările de arhivă, efectuate pe cont propriu, ne-au relevat dimensiunile dezastrului și ne-au facilitat redescoperirea memoriei colective. Sublimarea traumei experienței istorice a robiei, deportării, rasismului contemporan, atât de viu în memoria socială, atât a populației majoritare cât și a comunității etnoculturale rromice, este o urgență, derivată din nevoia de a mărturisi și de a repune în discuție trecutul. Pentru că trecutul neasumat refuză să moară și, citindu-l pe Jacques Le Goff, „memoria nu încearcă să salveze trecutul, decât pentru a servi prezentului și viitorului”. Nu în ultimul rând, pentru că afirmarea trecutului asigură continuitatea și referențialitatea generațiilor următoare. Altfel, cei care-și uită trecutul, vor fi nevoiți să-l repete; și victime și criminali.